

Finanční krize

Petr HARTMAN, moderátor

Začíná pravidelný diskusní pořad Studio STOP. Pokud možno ničím nerušený poslech vám přeje Petr Hartman. Česká republika vstoupí do Nového roku s řádně schváleným státním rozpočtem. Na jedné z mimořádných prosincových schůzí sněmovny se o to zasloužili poslanci. Znamená to, že v době značně rozbouřené důsledky světové finanční krize zabránili hospodaření státu od začátku roku 2009 podle provizoria a naopak nabídli v této oblasti alespoň na první pohled jistotu. Na pohled druhý už to však úplně neplatí. Světová finanční krize se totiž promítla do zpomalení růstu ekonomiky v celé řadě zemí. A ani Česká republika nebude výjimkou. Mimo jiné to znamená, že rozpočtové příjmy nejsou postaveny na reálných odhadech a do státní pokladny v následujících 12-ti měsících dorazí o desítky miliard korun méně. V tuto chvíli nelze konečnou sumu jednoznačně určit. Přesto je zřejmé, že na výpadek v příjmech bude muset vláda reagovat. A nejenom na něj. České hospodářství čekají těžší časy a politici by měli mít připravený recept na to, jak je zvládnout. Je tomu tak skutečně? Jaký signál vyslali schválením nepřiliš reálného státního rozpočtu na rok 2009? Odpověď nejenom na tyto otázky vám nabídne dnešní Studio STOP. Ve studiu vítám Evžena Kočendu, profesora ekonomie z Univerzity Karlovy. A také ředitele Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy Lubomíra Lízala. Takže, dobrý den.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Dobrý den.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Dobrý den.

Petr HARTMAN, moderátor

Jak už zaznělo v úvodu, Česká republika bude příští rok hospodařit podle řádně schváleného státního rozpočtu. Ten na papíře počítá s příjmy a výdaji převyšujícími bilion korun a se schodkem ve výši zhruba 28 miliard. Už nyní je však zřejmé, že příjmovou stránku rozpočtu se naplnit podle plánu nepodaří. Zde je názor ekonoma Petra Dufka.

Petr DUFEK, ekonom

Rozpočet počítá téměř s 5-tiprocentním růstem ekonomiky a na druhé straně v tuto chvíli je zřejmé, že 2-procentní růst hospodářství by byl velkým úspěchem, čili vezmeme-li v úvahu trochu pesimističtější pohled na svět, tak se dá počítat, že v rozpočtu může chybět zhruba čtyřicet miliard korun. Samozřejmě bude záležet na tom, jak bude vláda a jednotlivá ministerstva v příštím roce řídit svoje výdaje, zda pojedou podle schváleného rozpočtu, anebo zda se budou snažit operativně řešit vzniklou situaci nižších příjmů. A to si myslím, že v tuto chvíli asi nedokáže nikdo. Vždycky existuje situace, že část výdajů je takzvaná vata, která se může seškrtat. Vždy docházelo k situacím, že některá ministerstva nadhodnocovala svoje výdaje a potom uspořené peníze dávaly do rezerv, takže to jsou možnosti, se kterými rozpočet může v příštím roce do jisté míry pracovat a svůj výsledek o něco málo zlepšit.

Petr HARTMAN, moderátor

Tolik ekonom Petr Dufek. Samozřejmě na schválený rozpočet na rok 2009 existuje takový rozporuplný pohled, protože se hovoří na jednu stranu, že je dobře, že Česká republika má rozpočet, protože doba je značně nejistá, investoři i různé instituce jsou značně nervozní a jakýkoliv signál negativní si vykládají tak, že situace je možná vážnější, než jak by mohla pak vypadat. A na druhou stranu zase se hovoří o tom, že k čemu je takový rozpočet, když stejně ty příjmy nejsou odhadnuty reálně. Na kterou stranu by se připojil Lubomír Lízal?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

No, tak musíme si uvědomit, že státní rozpočet vždycky je nějakým způsobem stanovená projekce, která s realitou obvykle toho má něco společného, ale ten ekonomický vývoj jde vždycky trochu nějak jinak, vždycky ten rozpočet se připravuje na jaře předchozího roku, to znamená, že za rok řada věcí je úplně jinak. A tady prostě jenom vidíme to, že v okamžiku, kdy ty doby jsou trochu více turbulentní, tak ta nejistota je mnohem větší. Takže já spíš to vnímám tak, že každý rozpočet je, nějakým způsobem spíš můžeme vnímat jakožto závazek vlády, jakým způsobem chce tu zemi spravovat. A také je dobré si uvědomit, že státní rozpočet z větší části je tvořen mandatorními výdaji, čili i ten prostor té vlády nějakým způsobem sestavovat rozpočet trochu jiným způsobem je vždycky omezen. A zejména v současné době, kdy ta vládní koalice má, řekněme, podporu v parlamentu relativně malou, tak i možnost, řekněme, udělat systémové změny, které právě se vážou k těm mandatorním výdajům, což znamená schválení některých zákonů, je problematické.

Petr HARTMAN, moderátor

Myslí si Evžen Kočenda, že byl velký problém, kdyby vláda, když už nechtěla škrtnat výdaje, snížili celkový objem příjmů a tím by narostl deficit, místo 38 miliard by byl například 58, 68 miliard? Protože samozřejmě vždy jde o odhad, ale nyní situace je natolik specifická v tom, že už nyní je zřejmé nebo i před schválením rozpočtu bylo zřejmé, že ty příjmy jsou hodně nadsazené.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Já bych to řekl takhle, zřejmě jsou 2 věci, rozpočet na příští rok je schválen, deficit příští rok bude. A to jsou 2 věci, které víme naprosto jistě. Ta první věc je pozitivní v tom, že skutečně na rozbouraných vodách se pramice České republiky nebude potácet v nějakém provizoriu, ale bude tady mít určitý rámec, podle kterého se vláda bude řídit. Ta druhá věc, že deficit bude, to skutečně nikdo opravdu neví, jaká situace bude příští rok. Minulý rok touhle dobou nikdo nevěděl, jaká situace bude dneska. Já si dovolím tvrdit, že příští rok, že nikdo teď přesně neví, jaká bude situace příští rok. Určitě je trochu problematické, že vláda vlastně postavila rozpočet na odhadu 5-ti procent, který v současné době je skutečně, myslím si, příliš optimistický. Na druhou stranu, rozpočet se vytvářel po nějakou dobu, pokud by vláda vlastně každý týden měnila se odhad růstu ekonomiky na příští rok měla zapracovat takovým způsobem, aby předělala rozpočet, tak si myslím, že ten rozpočet by určitě schválen nebyl. Čili, rozpočet je a deficit bude. Kolik to bude, to se uvidí.

Petr HARTMAN, moderátor

Z toho, co řekl Evžen Kočenda, by se mohlo tedy zdát, že existují i šance, když se neví, co bude příští rok, že ten rozpočet by se nemusel příliš lišit od reality, že nakonec tedy by mohlo dojít k nějakému překvapivému zvratu a že ta ekonomika by mohla růst přece jenom rychleji, než se nyní zdá.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Tak, překvapivý zvrát asi ne, ale problém je, že mi nevíme skutečně, jaký bude ten přímý dopad. Ty odhady, když se podíváte, jakým způsobem se pohybovaly odhady třeba v americké ekonomice, tak to bylo v podstatě něco takového, kde v podstatě se pohyboval od 3 procent k 0 a stejně potom byly i některé odhady mimo tyto rámce a to bylo prostě během několika měsíců. Čili, z tohodlenstoho důvodu vlastně my nejsme schopni nějakým způsobem tím, že nevíme, jak se bude vyvíjet svět, tak ani nejsme schopni nějakým způsobem odhadnout, jakým způsobem se to promítne zpět do České republiky. Čili, veškeré ty odhady jsou spíš postavené na takovém tom, řekněme, věštění z křišťálové koule. Musíme se na to spolehnout, protože v současné době je toto nejlepší, co asi ekonomové mají, protože ty modely, které pracují, nebo ty, které jsou o těch ekonomikách, tak nepočítají s určitými typy krizí nebo s nějakým novým jevem. A právě proto, že ta finanční krize je relativně nový jev historicky, tak jakým způsobem se vyvinula, tak vlastně i ty dopady na tu reálnou ekonomiku vlastně nejsou prozkoumány, proto je taková obrovská nejistota v tom, co se stane.

Petr HARTMAN, moderátor

Dá se podle Evžena Kočendy tvrdit, že vzhledem k tomu, co teďka světová ekonomika prožívá, není až tak překvapivé, že různé modely a teorie selhávají, že i odborníci jsou často překvapeni vývojem, ke kterému pak dojde?

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Já bych to rozdělil na 2 věci. Existují určité způsoby a nějaké množiny indikátorů, podle kterých se dá předpokládat, že dojde k krizi v nějakém sektoru. Tady tyhle ty indikátory jsou ale závislé na tom, jakým způsobem se vlastně to nějakých predikcí dodávají data a nakolik ta data jsou věrohodná. V mnoha případech, vezmeme příklad finanční krize teď a nebo v minulosti, v mnoha případech se ukázalo, že finanční společnosti samy dodávaly data, která neodpovídala úplně realitě. Čili, jestliže nemáte data, která odpovídají realitě, pak nemůžete predikovat správně blížící se nějakou turbulenci. Druhá věc je, co se týče odhadů, které vycházejí z více či méně sofistikovaných makroekonomických modelů a na něž centrální banky nebo vlády, ministerstva financí a podobně stavějí svoje odhady o budoucím vývoji ekonomiky, tak tyto modely skutečně nepočítají s nějakými zvraty, nepočítají se strukturálními změnami příliš často. Ty nejlepší modely počítají se strukturálními změnami, ale ani ty nejlepší modely nejsou postaveny na to, aby zakomponovaly do té trajektorie, která z nich vyjde, vlastně finanční krizi takového rozsahu, jakou máme teď. Čili, to se vlastně vracíme zase k té otázce

...

Petr HARTMAN, moderátor

Že jediná jistota je skutečně jistota.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Jediná jistota, kterou teď máme, je, že nevíme.

Petr HARTMAN, moderátor

Z hlediska ekonomického tedy není až takový problém, že Česká republika přijala určitý typ rozpočtů a že až v roce 2009 se uvidí, nakolik byl postaven na reálných základech. Je to tedy spíše záležitost politická, ty různé kritiky a podobně.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Samozřejmě, tak v okamžiku, kdy vždycky byl přijat nějaký rozpočet, tak v polovině roku se zjišťovalo, že třeba vypadá ta situace trochu jinak a došlo k nějakým úpravám. Ale ty úpravy byly relativně menší právě díky tomu, že vlastně nebyly takové ty velké šoky, to znamená, že ta predikce byla, z těch modelů byla do určité míry, řekněme, blízká realitě. Ten problém, který máme v současné době, je skutečně o tom, že ta krize je částečně i psychologická, protože vlastně ti lidé najednou slyší slovo krize, krize, krize a začínají se podle toho chovat. Ale přitom my vlastně ani nevíme, do jaké míry vlastně ten ekonomický vývoj bude negativní. Protože pokud se podíváme, pokud se podíváme na ten vývoj, řekněme, v západní Evropě a u nás, tak, a vidíme, že máme určité zpoždění, můžeme se na některé věci připravit a proto říkat o tom, že v okamžiku, kdy Evropa z mírného růstu spadla k 0 nebo pod 0, tak hovořit o slovu krize, kdy česká ekonomika a vlastně její růst 6-ti procent a momentálně ty odhady se pohybují někde zpravidla okolo 2 procent, tak já bych to pořád nenazýval krizí, já bych to jenom nazýval zpomalením a dostaneme se na tempo růstu, na který byla západní Evropa zvyklá po desítky let.

Petr HARTMAN, moderátor

Ono se neustále hovoří o krizi, ale z hlediska ekonomických teorií krize musí splňovat určité předpoklady, týká se to vlastně poklesu hrubého domácího produktu nebo ekonomiky po určitou dobu a tady skutečně neustále ta ekonomika roste, takže není úplně správně hovořit o krizi.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Já bych ještě se vrátil k jedné věci, že jak jste mluvil vlastně o tom, jak je postaven rozpočet, tak vezte si, kdybychom neměli schválený rozpočet, měli bychom finanční provizorium a vzhledem k tomu, že více jak 80 procent výdajů rozpočtu je mandatorních, tak to finanční provizorium by fungovalo z téhle obrovské části úplně stejně jako jakýkoliv jiný rozpočet. Jestli by se vytvořil deficit nebo nadbytek, to by, absolutně by tady toleto nehrálo prostě žádnou roli. A v polovině roku nebo ve čtvrtině roku nebo ve třičtvrtině roku by se upravovaly výdaje vlády, upravoval by se odhad příjmů vlády na základě současné ekonomické situace v příštím roce a v podstatě by to nevypadalo až tak dramaticky, jako když se upravuje rozpočet, ale bylo by to úplně to samé. Takže si myslím, že pokud je v této turbulentní době přijat rozpočet byť i na lehce nereálném odhadu, tak si myslím, že to není žádná dramatická situace. A teď k té druhé otázce, ke slovu krize. Já jsem teď v poslední době slyšel několik takových, no, v uvozovkách bych řekl, falešných proroků, kteří prostě skutečně používají slovo krize mezi dvěma rohlíky k snídani doslova a vlastně používají slovo krize i na českou ekonomiku. Já si myslím, že česká ekonomika, pokud se udrží v pozitivních číslech, tak to bude jako obrovský úspěch. Je to jako naprosto vynikající řešení. A používat slovo krize v téhle chvíli, si myslím, že ještě není úplně košer a myslím si, že to je spíš jako šíření poplašné zprávy. Na druhou stranu, ekonomická situace se pochopitelně vůbec nesmí podceňovat. Pochopitelně, že finanční krize ve Spojených státech, která se přelila do zbytku světa, tak samozřejmě zasahuje reálné ekonomiky, zasáhne i českou ekonomiku daleko víc, než vlastně jsme toho svědky teď, to se samozřejmě ukáže nejmíc v roce 2009. Ale jak, nakolik, to skutečně teďka nemůžeme vidět, protože ten psychologický rozměr vlastně, jímž se krize projevuje do činnosti podniků, činnosti lidí, je, myslím si, daleko větší, než jsme si ochotni připustit. A hlavně žádné ekonomické modely toho ražení, které prostě se vyráběly nebo na nich se dělá výzkum v současné době, tak tady s tou psychologií a navíc ještě psychologií takto nestandardního období příliš mnoho nepočítá.

Petr HARTMAN, moderátor

Nemůže ta psychologie se nakonec promítnout do toho reálného fungování hospodářství, že by nakonec jsme tím, že neustále budeme hovořit o krizi, že krize se blíží nebo krize je tu, si tu krizi přivodili, že by skutečně ekonomika vůbec nerostla a naopak byl zde pokles? Protože samozřejmě objevují se nejrůznější prognózy a některé také hovoří o tom, že růst bude 0, tedy že nebude, a nebo že bude dokonce pokles.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Tak, ono to může být takové to samonaplňující se proroctví, když si myslím, že něco špatně dopadne a budeme si to myslet úplně všichni a budeme se podle toho chovat, tak to asi taky špatně dopadne. A já bych uvedl příklad, ono totiž je to třeba vidět na bankovním sektoru v současné době. Český bankovní sektor neměl žádná špatná aktiva, v podstatě případy, kdy měl některá ta aktiva ve Spojených státech, tak to byly vlastně minoritní, takový spíš úsměvné záležitosti, nebyl to žádný velký objem. Nicméně, vlastně ta psychologie toho trhu se přenesla i do České republiky. To znamená, že v okamžiku, kdy vlastně tady nebyl problém, podniky splácely, vlastně nebyl problém s hypotékami, které jsou pořád ještě na tom velmi bonitním segmentu, tak najednou ty banky přestaly půjčovat. Ale to není prostě tím, že by se tady zhoršila ekonomická situace, že by ty podniky nějakým způsobem nesplácely ty úvěry více než v minulosti. Ono se tohlesto moc nezměnilo, oni najednou, prostě se jim v hlavě něco scvaklo a vlastně ty banky najednou prostě podle toho, jak viděly, jak se chovají jejich vlastníci v západní Evropě, měly tu tendenci, no tak my nebudeme půjčovat, protože všichni nepůjčují, tak když já nepůjčím, tak když to bude špatně, tak mě se nic nestane. Když náhodou půjčím a ukáže se, že jsem půjčil špatně, tak budu mít problém.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Téměř 90 procent, nebo téměř všichni finanční ředitelé prostě podniků samozřejmě vydali příkazy v určitém období, aby podniky načerpaly peníze tam, kde vlastně to šlo, kde měly firmy nějaké kontokorenty, z nichž se dalo čerpat a podobně, nebo přímé úvěrové linky, tak i když podniky tyto peníze nepotřebovaly, tak podniky tyhle peníze samozřejmě načerpaly. Tím odčerpaly další rezervy z bank, které by vlastně banky se i tím způsobem, vlastně že přestaly půjčovat i v dobré ekonomické nebo v relativně dobré ekonomické situaci, tak banky se tímhle tím způsobem taky začaly určitým způsobem bránit. Čili, to je vlastně takový jako kruh, který rozetnout bude určitě těžké.

Petr HARTMAN, moderátor

Když jsme u toho kruhu, tak tam ještě můžeme být svědky takové na první pohled absurdity, a to v tom, že centrální banka reaguje na dění ve světě i tím, že neustále snižuje úrokovou sazbu, když to zjednoduším, tak zlevňuje půjčky na mezibankovním trhu, aby si banky půjčovaly, aby měly dost peněz, aby mohly dál půjčovat. Ale ono už to zaznělo i trochu tady, to není potřeba vlastně, protože ty banky problémy s likviditou, s financemi neměly. To asi stejně si nepůjčuje.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Tam je zásadní problém ten, že vlastně banka má, nebo v ekonomice můžeme kontrolovat velice málo veličin, když to přeženu, tak co můžeme v ekonomice kontrolovat, tak je úroková sazba a množství peněz v oběhu, všechno ostatní, jestliže se domnívají lidé, že dokážeme kontrolovat, tak je to mýtus, protože kromě vlastně tohohle nedokážeme v ekonomice kontrolovat přímo skutečně vůbec nic. A jestliže centrální banka používá úrokovou sazbu jako svůj, jeden ze svých nejdůležitějších monetárních instrumentů, tak vlastně tím, že zlevňuje peníze, pomocí snižování úrokové sazby, tak skutečně dělá vlastně, dělá pobídku, aby se peníze, aby peníze byly levnější, aby peníze se více půjčovaly. A skutečně ona toho v té chvíli více dělat nemůže, může ona vlastně říkat, půjčujte. Jestliže však existuje nedůvěra na trhu a banky si nepůjčují, pak vlastně centrální banka příliš tady tímhle tím nástrojem nezmůže, ale zase na druhé straně nemá žádný jiný nástroj, kterým by mohla vlastně ten mezibankovní trh ovlivňovat. Tady tomuhle se trošku jakoby pejorativně říká impotence centrální banky. Má to skutečně pouze co dělat s neschopností trhu reagovat na to snižování úrokových sazeb bankou. Banka ovšem má ještě daleko jiný vlastně, není to přímo nástroj, ale je to vlastně koncepce, jakým způsobem banka pracuje. Banka je důležitý hráč na mezibankovním trhu v tom smyslu, že to je regulátor komerčního bankovníctví, je to regulátor bank a vlastně má možnost tlačit na banky, aby

skutečně správně vykazovaly, aby čísla, která jdou z bank, byla odpovídající realitě, a vlastně tady tímhle tím systémovým přístupem může vytvářet prostor, aby se důvěra dále zvýšila v budoucnu.

Petr HARTMAN, moderátor

Ale je to potřeba, musí tohle centrální banka v České republice dělat momentálně?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Tak, ono vlastně ten problém je v tom, že pokud chceme nějakým způsobem té ekonomice pomoci, tak snížení úrokových sazeb je ten instrument, který pracuje okamžitě. Nicméně, protože máme před sebou selhání trhu z hlediska důvěry, tak vlastně ty banky na tento signál nereagují a proto to vidíme i v, zejména v západní Evropě, ti politici přicházejí s dalšími nápady, jak tedy té ekonomice pomoci a vymýšlí ty různé obrovské balíčky toho, co utratit, jakým způsobem se vlastně dá do budoucna zadlužit. Ten problém je totiž v tom, že v okamžiku, kdy vám přestává fungovat tento úrokový signál, tak ti politici potřebují vykákat aktivitu. A jediná možnost, kterou mají, je v podstatě se skutečně nějakým způsobem podívat na státní rozpočty nebo na státní výdaje a začít utrácet tyto peníze. Problém samozřejmě je v tom, že jednak to jsou věci, které trvají strašně dlouho, tady vidíme, jak se sestavuje český rozpočet, že to je dlouhodobá věc, že v okamžiku, kdy politici se dohodnou, že budou více utrácet, tak než se to promítne do těch vládních výdajů, tak to trvá strašně dlouho. A hlavní problém je ovšem potom v tom, že ta ekonomika si na to zvykne, ona si zvykne na to, že ta vláda se víc zadluží a víc utrácí a my jsme to viděli vlastně v nedávných dobách, kdy česká ekonomika rostla okolo 6-ti procent a vláda vlastně měla obrovské deficity. A to je přesně ten důsledek toho, že vlastně ta ekonomika si najednou zvykla na to, že vláda se zadlužuje a cpe do té ekonomiky další peníze. Čili, ten problém je v tom, že skutečně ta banka už toho jaksi nemůže dělat tolik a ti politici potřebují vykákat aktivitu, proto se snaží nějakým způsobem to dělat přes ty státní rozpočty.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Druhá ještě věc, když jsme mluvili o úrokové sazbě činnosti centrální banky, vy jste řekl, musí to dělat česká národní banka, musí snižovat úrokovou sazbu jenom proto, že se tak děje ve světě? No, z určitého pohledu musí, skutečně ona nemá na vybranou a existuje pro to velice dobrý důvod, protože samozřejmě tak, jako existuje nějaká základní úroková sazba tady v České republice, od které se odvíjejí další úrokové sazby, tak existují i ty zásadní úrokové sazby v dalších zemích kolem nás. Protože se v jiných zemích kolem nás platí jinými penězi, tak existuje taky nějaký měnový kurz. Pokud by centrální banka nechávala úrokovou sazbu na úrovni, která by nebyla přibližně shodná s úrovní, která je kolem nás, tak by vlastnila ty české peníze, nebo česká koruna byla příliš drahá a mohla by dále ještě posilovat. To nikdo rozhodně nechce. Zvlášť ne v této situaci, kdy ekonomika má problémy nebo bude mít problémy. Ekonomika je hodně závislá na vývozech, tak si představte, že by zase došlo ještě k dalšímu posilování koruny z důvodu nebo z titulu vlastně úrokové sazby.

Petr HARTMAN, moderátor

Evžen Kočenda zde už tedy zdůvodnil, proč centrální banka v České republice určité kroky musí dělat. Ale když se podíváme například do Spojených států, tak tam to razantní snižování úrokových sazeb někdy působí naprosto překvapivě a může vyvolávat až dojem, že ve Spojených státech centrální banka a americká vláda jsou bezradní a že zkouší, co by mohlo zabrat a že zatím nic nezabírá.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

No, ono tomu tak skutečně do určité míry je, protože tím, že doposavad všechny krize, které byly, tak byly nějakým způsobem svázané, řekněme, s reálnou ekonomikou, reálným sektorem a najednou tady

máme krizi, která je krizí důvěry. A doposavad ty krize vlastně nebyly krizemi důvěry, do určité míry vždycky existoval funkční bankovní sektor nebo pokud byla krize v bankovním sektoru, byla jasně izolovaná. Kdežto v současné době vlastně je to nemoc, která takřikajíc zachvátila úplně každého a proto je snaha nějakým způsobem rychle reagovat. Zase pokud se podíváme na ty činnosti, řekněme, americké centrální banky nebo americké vlády, tak oni měli vždycky tendenci pracovat rychleji než v Evropě. Přece jenom ta Amerika je tomhlenstom flexibilnější, na ty změny je zvyklá. Koneckonců, když se podíváte vlastně na tu psychologii, tak vlastně američtí byznysmani jsou zvyklí na to, že vydělávají hodně, ale že můžou i hodně prodělat, kdežto ta Evropa je spíš zvyklá na takovou tu pomalejší trajektorii, která nemá příliš velké výkyvy.

Petr HARTMAN, moderátor

Když hovoříme o světové finanční krizi, tak ta samozřejmě negativně dopadá také na Českou republiku a v roce 2009 tomu nebude jinak, ostatně to už zde zaznělo. Jakým způsobem konkrétně může krize českou ekonomiku poznamenat podle ekonoma Pavla Mertlíka.

Pavel MERTLÍK, ekonom

V podstatě jsou 3 kanály, kterými bezprostředně případná globální recese nebo dlouhodobá stagnace či cokoliv se stane, může působit na Českou republiku. První je ztráta odbytu v zahraničí, druhým je kurzový vývoj. Tam prostě mohou přicházet šoky podobné tomu, kdy během asi 13-ti měsíců vývoje, řekněme, od července do července či od srpna do srpna loňského a letošního roku koruna posílila z nějakých 27,80 či kolika na tom dně loňského léta na 22,80 či 22,90, to je prostě něco, co není únosné, není snesitelné pro jakoukoliv exportně orientovanou zemi. No, a třetím bodem je credit crunch, čili za kolik si budou schopni v konečné fázi české firmy, čeští občané půjčovat od našich bank, které jsou samozřejmě zase závislé často na financování ze zahraničí.

Petr HARTMAN, moderátor

Tolik ekonom Pavel Mertlík. Posloucháte pravidelný diskusní pořad Studio STOP, posloucháte pořad, který je zaměřen na dopady světové finanční krize na Českou republiku a na to, jak Česká republika bude případně schopna nejrůznějším negativním jevům čelit. Hosty ve studiu jsou profesor ekonomie u Univerzity Karlovy Evžen Kočenda a ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy Lubomír Lízal. Když se podíváme na dění v České republice, tak už zde zaznělo, že tedy ekonomika zpomalí, nikdo neví, na kolik zpomalí, ale neustále poroste, že to zas nebude žádná tragédie. Ale přeci jenom 80 procent českého hrubého domácího produktu je tvořeno zjednodušeně řečeno z vývozu, to znamená, že jsme velmi na vývoz orientovaná země. Navíc jsme z velké části orientováni na trhy v západní Evropě a tam ty problémy jsou větší než v České republice. Ostatně už se to projevuje například na potížích automobilky Škoda, kde museli odstavit výrobu a kde v prvním pololetí, minimálně v prvním pololetí příštího roku budou vyrábět automobily jenom 4 dny v týdnu. Takže, dá si říci, že české hospodářství asi tím negativním vývojem na západ o našich hranic bude poznamenáno a už je, Evžene Kočendo?

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

No, ekonomika není jenom silně exportně zaměřená, ona je ale také silně importně zaměřená, takže pokud jako ekonomiky evropské, pokud vlastně tady ta provázanost nějakým způsobem zásadně praskne, tak skutečně může dojít k velmi těžké ekonomické situaci. Na druhou stranu vlastně tady ta provázanost dává velké šance, protože jednotlivé země vlastně vyrábějí spoustu výrobků, které ostatní země potřebují jako komponenty do své výroby. Čili, ta provázanost skutečně je šancí, že vlastně v tom nějakém kontinentálním pojetí by ekonomiky, pokud nedojde opravu tady k nějakým psychologickým a dalším zásahům, že prostě opravdu se podniky zaseknou a tak dál, tak ta provázanost skutečně je šancí. Na druhou stranu, ještě jak jste zmínil, potíže, ekonomické potíže

mladoboleslavské automobilky, to není jediný problém nebo jediný podnik, který v České republice začíná mít problémy. Na druhou stranu, když se podíváte na to řešení, jakým automobilka v Mladé Boleslavi se vlastně k situaci současné postavila, tak to určitě není řešení, které si zasluhuje takové ty titulky, které člověk může číst v Mladé frontě nebo prostě bulvárních novinách, to řešení, že vlastně odstavují výrobu, zkracují pracovní týden a propouštějí pouze agenturní zaměstnance a nechávají si své kmenové zaměstnance, já si myslím, že to je geniální řešení, protože, z jednoho prostého důvodu, je poměrně snadné zastavit výrobu, je neskutečně obtížné výrobu znovu rozjet, protože s tím je spojena neuvěřitelná spousta organizačních a nákladových záležitostí. Takže, pokud automobilka nebo jiné podniky budou sahat k takovým řešením, aby udržely výrobu, ale vlastně omezily nějaké zbytné části výroby nebo časově omezily výrobu a tak dál, za co nejmenšího propouštění, tak to si myslím, že to jsou přesně ta řešení, která jsou pro současnou situaci potřeba, protože ve chvíli, kdy se všem rozjasní, že skutečně by se zase mělo něco dělat, tak bude potřeba vyrábět opět okamžitě. A to je velice těžké, pokud výrobu zastavíte.

Petr HARTMAN, moderátor

A nebo pokud propustíte většinu zaměstnanců, pak zas nabírat znova další nebo zpět ty lidi a tak dále
...

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

To je v podstatě velice stejné, protože pokud propustíte většinu zaměstnanců, tak zastavujete výrobu.

Petr HARTMAN, moderátor

Já jsem o automobilce v Mladé Boleslavi mluvil úmyslně, protože ona často bývá udávána jako takový vzor nebo příklad toho, jak podnik funguje a podobně, orientace na západní trhy, konkurenceschopnosti a tak dále a právě proto možná je docela rozruch kolem toho, co se děje v Mladé Boleslavi. Evžen Kočenda už zde zmínil to, že je to naopak spíše pozitivní zpráva než negativní, alespoň v tom slova smyslu, že je to dobré řešení, ale celkově když se podíváme i do světa, tak právě automobilový průmysl je průmysl, který má momentálně velké problémy a ono už se o tom mluví léta, že Česká republika je z velké části orientována na automobilový průmysl a vždy bylo zmiňováno to, že to nemusí být až tak zásadní problém. Potvrdí ty problémy se světem, že skutečně to není až tak zásadní problém nebo naopak dají za pravdu těm kritikům, kteří hovořili o tom, že by Česká republika neměla být tolik orientována na automobilky?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Tak, já bych souhlasil s tím, že vlastně ta zpráva je do určité míry pozitivní, protože pokud si uvědomíme, že vlastně ten automobilový průmysl je hodně procyklický, to znamená, že v okamžiku, kdy se ekonomice daří, tak on vyrábí strašně moc a v okamžiku, kdy je jenom náznak nějakého zpomalení, tak to na něj dopadá okamžitě. Tak, vlastně když vidíme, že doposavad ty dopady v České republice na ten automobilový průmysl jsou, ale víceméně dají se řešit nějakým rozumným způsobem uvnitř té firmy, tak to je, řekl bych, relativně zatím pozitivní signál. Ta situace třeba ve Spojených státech u amerických automobilek, ona je dosti odlišná právě z důvodu toho, že ty automobilky vlastně americkými akcionáři, čímž nemám na mysli japonské tedy, které jsou ve Spojených státech, s sebou nesou obrovské historické závazky. Vlastně tyto podniky mají zaměstnanecké penzijní fondy, platí za zaměstnance veškerou zdravotní péči, jsou tam další a další výdaje, které jsou vlastně jakoby navázány historicky. To znamená, že proto a ty podniky vlastně mají u nohou takovou obrovskou kouli svých historických závazků právě těch penzí, vlastně výdajů na zdravotnictví pro své bývalé zaměstnance a tak dál. A to je samozřejmě okamžitě znevýhodňuje proti ostatním podnikům, které toto nemají. Oni samozřejmě v minulosti, kdy všechno vypadalo dobře a automobilky jaksi vyráběly obrovské množství automobilů, tak samozřejmě odbory si byly schopné vyjednat takovéto obrovské

výhody. Nicméně, v okamžiku, kdy ten průmysl začal být vysoce konkurenční, tak náhle ty automobilky, které tyto závazky v minulosti neměly, tak jsou na tom relativně dobře. Čili, zase pokud hovoříme o tom, že automobilový průmysl jako takový je na tom špatně, je také si potřeba uvědomit, že jsou firmy, které na tom jsou relativně slušně v tom automobilovém průmyslu, ale jsou firmy, které na tom jsou opravdu tak, že jsou na pokraji bankrotu jako vlastně ta velká trojka.

Petr HARTMAN, moderátor

Znamená to tedy, že orientace na automobilový průmysl není žádná chyba, nic negativního?

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Orientace na automobilový průmysl není žádná chyba, není to nic zásadního. Samozřejmě jakákoli učebnice ekonomie, která se zabývá zahraničním obchodem, tak vám řekne, nebo tam bude určitě odstaveček o diverzifikaci tak, aby vlastně ekonomika měla diverzifikovanou výrobu, to znamená, aby nevyráběla jenom nějaký jeden produkt. Česká ekonomika samozřejmě nevyrábí pouze automobily. A ještě zpátky k těm problémům automobilového průmyslu ve Spojených státech. Tady to byla dobrá poznámka předtím o těch japonských automobilkách, protože pokud slyšíte o problémech amerických automobilek, tak se vždycky citují ty vlastně 3 hlavní automobilky, Ford, Chrysler a General Motors, ale o jiných automobilkách vlastně neslyšíte a nebo neslyšíte až tak hlasitě. Pokud by tyto 3 velké hlavní americké automobilky měly nákladovou strukturu podobnou té, které mají jiné automobilky v Americe, zejména japonské a podobně, tak bychom neslyšeli o těchhle problémech.

Petr HARTMAN, moderátor

O problémech samozřejmě jiných asi budeme v roce 2009 slyšet. Ostatně politici už se nyní předhánějí v tom, jak na nejrůznější problémy reagovat. Vláda zatím zaujímá takový umírněný postoj, nechce ani přehnaně lít, když to zjednoduším, do ekonomiky peníze, ani dělat nějaké jiné zásadní regulační zásahy. A spíš tak být připravena na to, když k těm konkrétním problémům dojde, nějak reagovat. Je to rozumný postoj nebo by bylo lepší mít nějaký jasný plán a říct: my teďka budeme podporovat to či ono?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

No, já si myslím, že to je velmi rozumný postoj, protože pokud se podíváme na tu situaci, tak vlastně ta česká vláda říká: my se chceme chovat nějakým způsobem rovně vůči všem podnikům, nechceme provádět sektorovou politiku, která by zvýhodňovala jedny. Protože v okamžiku, kdy zvýhodníte jeden sektor, tak okamžitě tam stojí potom všech ostatních 60 nebo kolik jich podle toho, jak si uděláme tu klasifikaci, a budou říkat: když oni, tak proč my také nedostáváme nějakou podporu? A druhá věc, kterou bych v tomto zmínil, je, že ten, ta krize vznikla proto, že vlastně se utrácelo příliš, žilo se na dluh. A ta koncepce, která tady nyní říká, vláda by měla více utrácet a tak dále se zadlužit, tak nevím, jestli je to zrovna ten správný recept v okamžiku, kdy ta nemoc vznikla z přílišného zadlužení nekvalitního.

Petr HARTMAN, moderátor

Souhlasí Evžen Kočenda?

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Souhlasí.

Petr HARTMAN, moderátor

Když právě hovoříme o těch dopadech světové finanční krize, tak samozřejmě zde existuje také nebezpečí, že za ni se bude schovávat všechno možné nyní, že to bude alibi pro mnohé podniky, že budou chtít kvůli tomu pomáhat a podobně. Shodou okolností v době, kdy tyto problémy propukly nebo nabraly na intenzitě, tak vypluly na povrch problémy českých sklářů, ale ty úplně až s tou světovou finanční krizí nesouvisely. Může něco podobného se zopakovat a lze vůbec nějak seriózně odlišit právě to, co může být dopad té světové finanční krize a co je jenom alibi pro to, aby některé podniky vyšly z toho lépe, jakože to není jejich problém, ale že za to nemohou, že se do té situace dostaly z objektivních příčin?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Já si myslím, že nepochybně a nemusí jít jenom o podniky. Vzpomeňme si třeba na to, kdy byla česká legislativa, která říkala, že koblihy se musí balit do plastu a bylo to sváděno na to, že to je evropské nařízení. Ukázalo se, že takové nařízení vůbec neexistuje. Nicméně, bylo to uvedeno i v praxi v České republice. Čili, vždycky je tady nějaká tendence všech těch ekonomických hráčů, pokud mohou něco zdůvodnit, že to není moje chyba, najdu někoho, na koho to můžu svést, tak se pokusit o to.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Já bych k tomu dodal, že to je naprosto přirozená lidská reakce a určitě tady tyhle stezky uslyšíme. Vy jste se také ptal, zdali je to možné odlišit. Samozřejmě, že to možné je. Pokud vezmeme data do minulosti a uděláme analýzu, jakým způsobem se podnik vyvíjel, jeden, druhý podnik jak se vyvíjel před krizí, v době krize a v průběhu, tak samozřejmě tohleto odlišit možné je. Otázka je, jak je to drahé a jak je to účelné. Já si myslím, že to je příliš drahé a že to příliš účelné není.

Petr HARTMAN, moderátor

A někdy to není ani politicky populární, protože když se vzedme nějaká vlna protestů, tak asi pak těžko už někdo poslouchá nějakou důkladnou analýzu, tím spíš z nějakého ministerstva nebo od vlády.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Ano. Když jsme ještě u toho tématu, jak, jestli se najdou podniky nebo jednotlivci, kteří si budou stěžovat na dopady finanční krize, mě zaujal článek, nevím, v kterých to bylo novinách, myslím, že před 2 dny, kdy tam byla taková středně velká reportáž o tom, jak zájezdy všech cestovních kanceláří jsou totálně vyprodány na svátky, jak jsou vyprodány částečně i zájezdy už na příští rok. Takže, to je jenom takové memento, jak nakládat, že bychom měli nakládat s tím slovem krize skutečně opatrně.

Petr HARTMAN, moderátor

Ono se používá dost často v souvislosti, když se to hodí a pak najednou ta realita, jak už zmínil Evžen Kočenda, je jiná. Ono ostatně i kolem předvánočního utrácení se objevují nejrůznější rozporuplné údaje. Někdy se hovoří o tom, že ty tržby jsou na stejné nebo možná ještě na vyšší úrovni, někde se zas hovoří o tom, že byly nižší, ale to jen na dokreslení.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Já bych, já bych jenom řekl, že vlastně lidé jsou vždycky obezřetní a vnímají mnohem víc změnu negativní než změnu pozitivní, protože když se podíváme na nedávné roky, tak vlastně naše míra nezaměstnanosti byla 9 procent a nyní vlastně se bavíme o tom, že z těch 5-ti procent, kde přibližně

momentálně může vyrůst až na 7 a bereme to jako něco, něco, něco velmi špatného. A přitom vlastně před 4-mi lety to číslo bylo ještě mnohem vyšší, nikdo to nebral jako, že to je, že to je, že to je krize.

Petr HARTMAN, moderátor

Ještě u té krize bych chvíli zůstal z pohledu toho řešení. Oni někteří lidé, některé podniky nabízejí jednoduché recepty a jedním z těch zdánlivě jednoduchých receptů je ten, že například čeští vývozci si opakovaně stěžují na to, že mají velké náklady v souvislosti s tím, že zde máme korunu a nemáme euro. A tak se objevují i názory, že jedním z léků na dopady té světové finanční krize na českou ekonomiku by bylo zavedení eura. Ale opět se v této souvislosti nehovoří o tom, že to je běh na dlouhou trať a že možná za 3 roky by zde mohlo být euro, ale to už asi ta světová finanční krize dávno odezní. Evžen Kočenda.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Zavedení, zavedení eura není žádný lék na léčení dopadů finanční krize v české ekonomice, je to, je to naprostý nesmysl.

Petr HARTMAN, moderátor

Proč se o tom hovoří v této souvislosti?

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Tak před chvílí jste o tom mluvil, jestli se najdou podniky, které budou nacházet různé výmluvy nebo podobně, no, tak to je ono. Zavedení eura samozřejmě v důsledku je v zájmu České republiky, v zájmu české ekonomiky právě díky vlastně provázanosti ekonomiky prostřednictvím zahraničního obchodu, zahraničních investic s dalšími zeměmi v Evropské unii, protože to je vlastně ten prostor, kam směřuje největší část vývozu a odkud přichází největší část dovozu. To je vlastně prostor, s kterým jsou nejvíc svázány naše továrny. Čili, vlastně zavedení eura je jeden, je to vlastně, zjednodušeně řečeno, instrument, kterým se zabraňuje jedné vrstvě nejistoty, to znamená pohybu měnového kurzu, a je to instrument, kterým se taky snižují náklady, protože vlastně odpadají ty náklady, které podniky musí vynaložit na to, aby se pojistily proti případným kurzovým změnám. Čili, je to samozřejmě záležitost, kterou by Česká republika a vláda měla brát vážně. Pokud jsme členy Evropské unie, přijali jsme určité závazky, v podstatě vstup do eurozóny, přijetí eura je pro nás závazné. Ale přijetí eura v současné situaci rozhodně není lékem na dopady finanční krize v České republice.

Petr HARTMAN, moderátor

To byl Evžen Kočenda. Co si myslí Lubomír Lízal například o tvrzení v souvislosti s už zmiňovanou automobilkou v Mladé Boleslavi, že by jí pomohlo, kdyby bylo euro, a že by to bylo daleko účinnější než vymýšlet různé daňové úlevy a podobně?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

No, tak samozřejmě, že těm, těm vývozcům vadí právě ta proměnlivost toho směnného kurzu, to je to, co jim, to, co jim vadí a proč vlastně tlačí na ty výrobní podniky, které mají právě vztahy s eurozónou na přijetí toho eura, protože si vlastně vyřeší část svých problémů s tím, s tím směnným kurzem. Podniky, které třeba obchodují směrem na východ, kde se obchoduje často i v dolarech, tak ty samozřejmě tyhle ty problémy nevyřeší a zůstávají jim akorát, akorát se ta měna bude, bude jmenovat trochu jinak. A také souhlasím s tím, že vlastně vstup, vstup do eurozóny prostě není řešením, není řešením finanční krize. Ale tady bych zmínil jinou paralelu vlastně v minulosti, protože v okamžiku,

kdy my jsme vstupovali do Evropské unie, tak vlastně ta naše ekonomika byla s tou evropskou už provázaná a vlastně ty, ta ekonomika do té Evropské unie vstoupila samovolně už mnohem dříve, než bylo to politické rozhodnutí o tom, že teda Česká republika vstoupí. A ono, když se na to podíváme, jakým způsobem ty podniky v současné době pracují, tak řada z nich už začíná třeba mít smlouvy s dodavateli v tom euru a tak dál. Čili, vlastně vidíme opět podobný posun vlastně, že ta, že ta, že ta reálná ekonomika nějakým způsobem se sama vyvíjí a potom vlastně za pár let už vlastně jakoby stejně to euro bude přijímané velmi, velmi rozšířeně. Koneckonců i dneska vidíte obchody, které běžně píšou, že přijímají euro. Čili, pak už to bude jenom taková, řekl bych, kosmetická změna toho, že ta ekonomika už v té eurozóně stejně skutečně je. Ale je otázka, proč máme někoho tlačit do dveří, když on ještě jako do těch dveří zatím nechce a přemýšlí, jakým způsobem do nich vejde.

Petr HARTMAN, moderátor

Evžen Kočenda.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Jenom 2 drobné poznámky. Ta poslední k tomu tlačit do dveří, nejenom tlačí do dveří, ale pokud se ještě nekvalifikuje, aby do těch dveří vstoupil, protože existují nějaká kritéria, na které Česká republika v současné chvíli se ještě nekvalifikuje. Ale k té paralele jedna drobná poznámka. Pokud bychom se trochu zjednodušeně podívali na integraci české ekonomiky do evropské z pohledu zahraničního obchodu, tak skutečně Česká republika je do Evropské unie na určité stabilizované úrovni integrována už někdy od roku 98, 99, ne od roku 2004, kdy jsme formálně vstoupili do Evropské unie.

Petr HARTMAN, moderátor

Abychom naše povídání nějak zakončili, tak už zde zaznělo, že Česká republika, české hospodářství se nevyhne dopadům světové finanční krize, že zatím je naprosto předčasné hovořit o krizi české ekonomiky. Samozřejmě je také důležité být na ty negativní dopady nějakým způsobem připraveni. Už zde Evžen Kočenda zmínil to, že v moci vlády a vůbec institucí není zcela uregulovat ekonomiku a ochránit ji před všemi negativními dopady. Co tedy podle vašeho názoru lze v současné době dělat z pohledu toho, aby ty případné negativní dopady se podařilo nějak snížit nebo utlumit? Lze vůbec něco dělat nebo lze pouze čekat na to, co se stane?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Já si myslím, že musíme být připraveni. Musíme být prostě připraveni na to, že ta, že ty dopady mohou být třeba regionálně velmi nevyrovnané. Koneckonců to je třeba otázka toho sklářského průmyslu, který se vydává jaksi za oběť, za oběť finanční krize. Nicméně, mohou být, mohou být regiony, na které to, na které to velmi dopadne a pak samozřejmě je potřeba, aby vláda měla připravený program tedy, jakým způsobem se věnovat, věnovat situaci v těch regionech. Ale mít v podstatě připravený program pro řešení krize teď, vlastně by bylo totéž, jako byla ta naše debata o tom rozpočtu. My v podstatě nevíme, jakým způsobem ta, ta vnější situace přesně dopadne do té České republiky, čili bysme jsme dělali plán, který stejně budeme muset změnit.

Petr HARTMAN, moderátor

Takže, takové ty 50-tibodové programy, které představili například sociální demokraté, nejsou asi zrovna reálným podkladem pro řešení případných problémů, když nevíme ...

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Ne, já si myslím, že to je nesmysl, nějaké takovéhle 50-tibodové programy. Já si myslím, že důležité je mít různé možnosti. Teď se vzácně shodneme, protože já jsem chtěl říct v podstatě, že být připraven, to je vše, protože skutečně ta varianta situací, která může nastat, nemyslím si, že je jednoduché si vlastně ty všechny možnosti představit, ale skutečně je možné se na ně připravovat slovy klasika, Shakespeare: "Nestane-li se to teď, stane se to zítra. Nestane-li to se to zítra, stane se to teď. Být připraven jest vše."

Petr HARTMAN, moderátor

Tak uvidíme, jak budeme připravení podle klasika. Bude záležet samozřejmě na tom, jak budou pak připraveni politici reagovat na případné problémy, které by mohly nastat. Pro tuto chvíli končí pravidelný diskusní pořad Studio STOP. Hosty byli profesor ekonomie z Univerzity Karlovy Evžen Kočenda a ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy Lubomír Lízal. Děkuji za účast, opět někdy na slyšenou.

Evžen KOČENDA, profesor ekonomie, Univerzita Karlova

Na shledanou.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a CERGE Univerzity Karlovy

Na slyšenou.